

VILJANDIMAA VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE JA RESERVALADE INVENTUUR 2014-2015

Kristiina Hellström, maastikuarhitekt, agr. dr.

Käesolevas töös on kirjeldatud Viljandimaa väärtuslike maastike kordusinventuuri (2014-15) meetodikat ja toodud kokkuvõtte tulemustest.

Eesti Vabariigi Valitsuse 1999. aasta korraldusega nr 763-k algatati maakonna teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused”. Maakonna-planeeringu kaheks olulisemaks alateemaks lepiti kokku “Roheline võrgustik” ja “Väärtuslikud maastikud”. Viljandimaa maakonna teemaplaneering valmis 2002. a.

Sellele eelnes pilootprojekt “Viljandimaa väärtuslikud maastikud” (1999-2001). Projekti tulemusena selgitati välja Viljandi maakonna väärtuslikud maastikud ning koostati väärtuslike maastike määramise meetodika.

Väärtuslike maastike väljaselgitamiseks tehti maastike inventuur, kus tuvastati, kirjeldati ja hinnati viit tüüpi väärtusi:

- **kultuurilis-ajalooline väärtus**

traditsiooniline maastikumuster (enne 1950. aastaid), maakasutus, asustusstruktuur, teedevõrk, arhitektuur; jäljed erinevatest ajalooperioodidest, muistendid, ajaloosündmused, kultuuritegelased jne; lisaväärtus – ajaloolise väärtusega üksikobjektid

- **esteetiline väärtus**

maastiku ilu, mitmekesisus, omapära, hooldatus/puutumatus, häirivad/mittehäirivad tegurid

- **looduslik väärtus**

looduskaitsealused üksikobjektid või vääriselupaigad, looduslikud või poollooduslikud rohumaad, esinduslikud, looduskaitsealust väärtuslikud maastikuelemendid, inimtegevusest puutumatud loodustüübid

- **identiteediväärtus**

maastike tähtsus kohalike elanike seisukohalt

- **rekreatiivne ja turismipotentsiaal ehk puhkeväärtus**

linna/asula lähedased looduslikud või poollooduslikud alad, (hooldatud alad, vähe häirivaid turgureid), maastikud ujumiseks sobivate ligipääsetavate kallastega veekogude lähedal.

Identiteediväärtuse väljaselgitamiseks korraldati piirkondade kohalike elanike seas küsitlusi.

Lõpliku valiku tegemisel arvestati järgmisi kriteeriume: alade esindatus või tüüpilisus Viljandi maakonnas, erinevate väärtuste suur kokkulangevus, ligipääsetavus ning alade populaarsus kohalike elanike hulgas.

Nimetatud kriteeriumide alusel jagati väärtuslikud maastikud kolme klassi:

- I klass - maakondliku, võimalik riikliku tähtsusega maastik;
- I klass - maakondliku tähtsusega maastik;
- II klass - kohaliku tähtsusega maastik.

Viljandimaal määratleti analüüsi tulemusena 6 maakondliku, võimaliku riikliku tähtsusega maastikku; 13 maakondliku tähtsusega maastikku; 23 kohaliku tähtsusega maastikku.

Lisaks määratleti lõplikust valikust väljajäänud alad nn reservaladeks, mis on kohaliku tähtsusega, mingist kitsast aspektist väärtuslikud ja/või halvas seisukorras olevad alad.

Väärtuslike maastike kaardile kanti väärtuslikud maastikud (kolm klassi + reservalad), kaunite vaadete avanemise kohad ja ilusad teelõigud. Kaardile kanti ka maastikele lisaväärtust andvad kultuurimälestised ja kaitsealused loodusobjektid ning -alad. Alusmaterjalidena kasutati paberkaarte (erinevad ajaloolised kaardid, katastrikaardid jm), valitud alade piirid digitaliseeriti programmiga MapInfo tollaegse Eesti baaskaardi alusel (möötkavas 1:100 000).

Lisaks kaardimaterjalile koostati **register**, kus toodi ära maastike kirjeldus ja hinnangud erinevatest aspektidest ning soovitusel maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides.

Viljandimaa väärtuslike maastike kordusinventuuri (2014-15) metoodika

2014-2015. a vaadati üle kõik 2002. a teemaplaneeringu 42 väärtuslikku maastikku ja 38 reservala.

Tänu arvutitehnoloogia suurtele edusammudele sai välitööde osa suhteliselt väikeseks jätta. Inventeerida ja alade piire korrigeerida sai edukalt Maa-Ameti kaardiserverit kasutades (ortofotod, põhikaart, reljeefikaart; rakendused: looduskaitse ja NATURA 2000, kultuurimälestised, ajaloolised kaardid).

Maastikud “sõideti läbi” Google Street View’d kasutades, millel muidugi on piirangud, kuna päris igale poole ligi ei pääse. Ortofotosid suurendades on aga siiski võimalik tuvastada maastikumuutusi (võrreldes 2005. a ortofotodega), samuti tuvastada kas põld/rohumaad on kasutuses või võsastumas.

Google Street View’ga oli võimalik hinnata:

- vaateid teedelt
- ilusad teelõike
- teeäärseid maastikumuutusi ja maakasutust
- talukohtade, linnatänavate, hoonete seisukorda
- alleede ja teeäärsete puude seisukorda/hooldatust

Välitöödel kontrolliti üle teatud kohti, kuhu arvutiga n-ö ligi ei pääsenud.

Algsed kirjeldused kaasajastati. Hinnangud jäid üldiselt samaks, kõige enam oli põhjust ümber hinnata ala esteetilist väärtust. Mõnel juhul oli see langenud, mõnel puhul tõusnud.

Ka looduslikku väärtust tuli mõnel juhul ümber hinnata – looduskaitse ja loodushoiualade piire on vahepeal muudetud ja uusi kaitsealasid tehtud.

Kultuurilis-ajaloolist väärtust ümber hinnata polnud reeglina põhjust. Kurva näitena võib siin tuua Lilli küla läbiva iidse tee, mis hiljutiste õgvenduste tulemustena on muudetud nii ebaesteetiliseks kui ka rikutud ajalooline väärtus.

Identiteediväärtus jäi muutmata, kuigi võib arvata, et nt Võrtsjärve-äärsete maastike puhul on väärtus tõusnud korralike puhkealade rajamise tõttu.

Vastavalt uutele hinnangutele muudeti väärtuslike maastike nimekirja. Sealjuures arvestati ka valdade üldplaneeringutes tehtud ettepanekuid.

Maastikupiiride korrigeerimine ja täpsustamine

Piiride täpsustamise põhimõtteks oli, et täpsemad alusmaterjalid võimaldavad paremat piiritlemist – kasutades erinevaid aluskaarte, ortofotosid, reljeefikaarti, looduskaitse ja kultuurimälestiste rakendust jne. Samas jäi täpsustuste mõõtkava ikkagi 1:50 000 kanti.

Piiride täpsustamisel järgiti võimalusel kaardil ja looduses tuvastatavaid joonelemente (teed, jõed, kraavid, kõlvikupiirid, külapiirid, liinitrassid jms).

Viimastest inventeerimisest on väga palju muutusi metsade osas: palju on lageraieid. Seega tehti põhimõtteline otsus majandusmetsa väärtusliku maastiku sisse jätta võimalikult vähe, sest kaitset vana metsa raie vastu see ei paku niikuinii. Metsa on põhjust jätta väärtusliku maastiku sisse siis, kui on tegemist esteetiliselt ja puhkeväärtust omava looduskaitsealaga.

Kohati on väärtuslikele maastikele liidetud ala terviklikkust ja esteetilisust parandavaid põllu- ja rohumaa-alasid, eriti kui on tegemist kõrge boniteediga põldudega.

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides

Liiga detailsed soovitused jäeti välja. Põhilised soovitused registris on nüüd järgmised:

- Ala piiridesse jääv põllumaa/kultuurrohumaa peaks jääma põllumajanduslikku kasutusse.
- Vältida tuleks põldudele ehitamist ja metsa istutamist.
- Veel võsastumata luhtasid on soovitatav hooldada.
- Säilitada olemasolevaid puudesalusid ja üksikpuid põldude vahel ja teede ääres.
- Säilitada vaateid (pais-)järvedele jm veekogudele.
- Hoonete ehitamisel ja renoveerimisel peaks arvestama linna-/külastruktuuri ning ehitustraditsioonidega.
- Vältida teede ümberehitust ja õgvendamist.

Kokkuvõtte tulemustest

Üldine mulje inventuurist on, et nii põllumajandusmaastikul, kui asulates ja linnades on näha Euroopa Liidu põllumajandustoetuste ja fondide positiivset mõju. Võrreldes aastatuhande vahetusega, on näha märksa vähem söötis põlde, lagunevaid hooneid ja viletsaid teid, samuti on näha uusi või korrastatud puhkealasid veekogude ääres ja külades.

2014-2015. a vaadati üle 42 väärtuslikku maastikku ja 38 reservala.

Väärtuslikest maastikest arvati reservalade hulka kaks ala ja nimekirjast kanti maha üks. Üks maastik hinnati ümber I kl alast II kl alaks ja neli hinnati ümber II kl alast I kl alaks. Kokku suurenes väärtuslike maastike arv 44-ni.

Reservalade ülevaatamisel 2015. a arvati väärtuslike maastike hulka (II kl alad) 7 ala (neist 2 liideti olemasolevate maastike külge). Nimekirjast välja jäeti 14 reservala ja lisati 2 (endised II kl alad). Reservmaastikke jäi alles 20.

Alad nummerdati uuesti, järgides nende geograafilist paiknemist.

Muudatused võrreldes 2002. a teemaplaneeringuga

Väärtuslike maastike nimekirjast kanti maha:

Jämejala maastik (mõisapark, haigla territoorium)

Reservalade nimekirja kanti järgmised maastikud:

Lilli – Ruhijärve maastik (oli II kl ala)

Kivilõppe – Järveküla maastik (oli II kl ala)

Järgmised maastikud hinnati ümber I kl alast II kl alaks:

Tänassilma org Viljandi ja Varesemägede vahel

Järgmised maastikud hinnati ümber II kl alast I kl alaks:

Kuhjavere ja Aimla külad

Mustla linn

Karula järv ja ümbrus

Uued II kl väärtuslikud maastikud – endised reservalad

Kolga-Jaani alevik (R 8)

Saviaru oja org (endine reservala Morna mõis ja maastik, R28)

Karksi-Nuia linn (R 30)

Ainja mäed ja paisjärv (R 31)

Abja-Paluoja linn (R 38)

Kuiavere (R 4 ala liidetud Tääksi küla väärtusliku maastikuga)

Soe küla (R 24, ala liidetud Tarvastu – Jakobimõisa väärtusliku maastikuga)

Piiride täpsustamine ja muutmine

1 Pilistvere kirikuküla (I kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire kalmistu ja memoriaali osas; lisatud kirikuküla ümbritsevad ajalooliselt ja vaateliselt olulised ning kõrge boniteediga põllumaad.

2 Venevere küla ja Navesti luhad (II kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire vastavalt Maalasti kaitseala piirile.

3 Olustvere – Jaska maastik (I kl, võimalik rm)

2015. a on korrigeeritud ala piire. Välja on jäetud osa metsast, kus raied sees, samuti riba teisel pool Tallinna maanteed.

4 Kärevere küla (II kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire: välja on jäetud vähese väärtusega ning suurte raietega metsaalad.

5 Lõhavere linnusemägi (I kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire, välja jäetud osa metsast, kus raied sees. Raiutud on kahjuks ka mäest lääne poole jääv mets, kuid kuna seda läbib vana tee linnusemäeni, siis peaks see siiski ala sisse jääma. Lisatud on hooldatud rohumaa Lõhavere oja ääres.

Kultuurimälestise ala on ainult mägi ise, kaitsevööndit pole määratud, 50-60 m piiresse jääb praegune säilitatud vanema metsaga ala.

6 Lahmuse mõis (II kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire. Lisatud on mõisasüdan ümbritsevad ajalooliselt ja vaateliselt olulised ning kõrge boniteediga põllumaad, osa Lõhavere ojast ülesvoolu ning asundustalude rida ida pool.

7 Suure-Jaani linn (I kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire, kohati vastavalt linna piirile ja välja jäetud Päraküla piirkond tööstushoonete ja metsaga.

8 Tääksi – Kuiavere maastik (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire ning lisatud Kuiavere reservala.

9 Kuhjavere ja Aimla külad (I kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja metsad ida pool, kus raied sees.

10 Vanamõisa küla (II kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja põlde ümbritsevad metsaalad, kus raied sees.

11 Soomaa rahvuspark (I kl, võimalik rm)

2015. a on korrigeeritud ala piire vastavalt uuele kaitseala piirile.

12 Navesti org Kootsi ja Vihi külade vahel (II kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja metsaalasid põhja ja lääne pool, kus raied sees. Lisatud on põlde Vihi külas.

13 Metsküla – Väike-Kõpu maastik (II kl)

2015. a on muudetud ala piire, jättes välja osa Väike-Kõpu külast ning metsi, kus raied sees. Lisatud on Metsküla ajalooliselt ja vaateliselt olulised ning kõrge boniteediga põllumaad.

14 Ivaski küla – Lubjassaare talu (II kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja küla ümbritsevad metsaalad, kus raied sees.

15 Suure-Kõpu maastik (II kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja põlde ümbritsevad metsaalasid ning põlluala Supsi külast lõunas.

16 Raudna org Puiatu ja Päri vahel (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire.

17 Heimtali maastik (I kl, võimalik rm)

2015. a on korrigeeritud ala piire, jättes välja väiksemaid metsaribasid.

18 Sinialliku maastik (I kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire, arvestades Loodi looduspargi piire

- 19 Aidu – Sultsi maastik (II kl)
2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja metsad ida pool.
- 20 Paistu – Loodi maastik (I kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 21 Holstre – Viisuküla maastik (I kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 22 Nõmme – Pirmastu maastik (II kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 23 Karula järv ja ümbrus (I kl)
2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja suvilakooperatiivide ala lõunas ning veidi laiendatud ala põhja ja lääne pool, lisades vaateliselt väärtuslikku ja kõrge boniteediga põllumaad.
- 24 Tánassilma org Viljandi ja Varese mägede vahel (II kl)
2015. a on korrigeeritud ala piire (välja on jäetud mets ja uusehitiste piirkond ala kaguosas). Ala on viidud madalamasse II kl, kuna esteetiline väärtus on oluliselt kahanenud vaadete sulgumise jm tõttu.
- 25 Tánassilma org Kuudeküla ja Tánassilma küla vahel (II kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 26 Viljandi linn, järv ja lähem ümbrus (I kl, võimalik rm)
2015. a on korrigeeritud ala piire. Lisatud Viiratsi pargialasid ja endine majandikeskus; osaliselt järgitud linna piiri.
- 27 Oiu küla ja Tánassilma jõe suue (II kl)
2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja metsaala loodes.
- 28 Kolga-Jaani alevik (II kl)
2015. a on täpsustatud ala piire, järgides aleviku piiri.
- 29 Lätkalu – Lalsi – Meleski maastik (II kl)
2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire. Lisatud on vaateliselt olulised ning kõrge boniteediga põllumaad Lalsi ja Lätkalu külas.
- 30 Võrtsjärve põhjakallas (II kl)
2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire, jättes välja metsad kirde pool.
- 31 Tarvastu – Jakobimõisa maastik (I kl)
2015. a on muudetud ala piire, lisatud osa Kuressaare külast (muinasasula), Pikru paisjärv, millele on avatud vaated maanteelt, põllud Mustlast lõunas ning Soe küla (endine kolhoosiasula, reservala R24). Välja on jäetud metsa ida ja lõuna pool ning Pikru küla sigala ümbrus.
- 32 Mustla linn (I kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 33 Põrga – Kärstna maastik (I kl)
2015. a on korrigeeritud ala piire, jättes välja metsaalasid, kus raied sees.
- 34 Tuhalaane – Suuga – Muri maastik (II kl)
2015. a on täpsustatud ala piire.
- 35 Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastik (I kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire. Välja on jäetud väiksemaid metsaalasid ning lisatud Kalvre põllud mõisast idas.

36 Halliste org Saapakülalt Kariste järveni (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire. Välja on jäetud väiksemad metsaalad põhja pool.

37 Abja-Paluoja linn (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire.

38 Halliste org Abja ja Karksi-Nuia vahel (I kl, võimalik rm)

2015. a on korrigeeritud ala piire vastavalt Karksi, Halliste ja Abja valdade ÜP-des tehtud parandustele.

39 Polli mõis ja Pärsi küla (II kl)

2015. a on täpsustatud ja osalt muudetud ala piire. Välja on jäetud väiksemad metsaalad lõunas. Lisatud osa Pärsi külast – vaateliselt väärtuslikud põllud ja asustus.

40 Saviaru oja org (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire.

41 Karksi-Nuia linn (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire.

42 Karksi ürgorg (I kl, võimalik rm)

2015. a on korrigeeritud ala piire, lisatud Kõvaküla ajalooliselt ja vaateliselt olulised ning kõrge boniteediga põllumaad. Välja on jäetud metsaalasid maastiku kirde- ja idaosas.

43 Ainja mäed ja paisjärv (II kl)

2015. a on täpsustatud ala piire.

44 Majori talu (I kl)

2015. a on korrigeeritud ala piire vastavalt talu krundipiirile.

Viljandimaa väärtuslikud maastikud aastal 2015

I kl – kõige väärtuslikumad, maakondliku tähtsusega alad (võimalikud rahvusmaastikud)

I kl – väga väärtuslikud, maakondliku tähtsusega alad

II kl - kohaliku tähtsusega alad

- 1 Pilistvere kirikuküla (I kl)
- 2 Venevere küla ja Navesti luhad (II kl)
- 3 Olustvere – Jaska maastik (I kl, võimalik rm)
- 4 Kärevere küla (II kl)
- 5 Lõhavere linnusemägi (I kl)
- 6 Lahmuse mõis (II kl)
- 7 Suure-Jaani linn (I kl)
- 8 Tääksi – Kuiavere maastik (II kl)
- 9 Kuhjavere ja Aimla külad (I kl)
- 10 Vanamõisa küla (II kl)
- 11 Soomaa rahvuspark (I kl, võimalik rm)
- 12 Navesti org Kootsi ja Vihi külade vahel (II kl)
- 13 Metsküla – Väike-Kõpu maastik (II kl)
- 14 Ivaski küla – Lubjassaare talu (II kl)
- 15 Suure-Kõpu maastik (II kl)
- 16 Raudna org Puiatu ja Päri vahel (II kl)
- 17 Heimtali maastik (I kl, võimalik rm)
- 18 Sinialliku maastik (I kl)
- 19 Aidu – Sultsi maastik (II kl)
- 20 Paistu – Loodi maastik (I kl)
- 21 Holstre – Viisuküla maastik (I kl)
- 22 Nõmme – Pirmastu maastik (II kl)
- 23 Karula järv ja ümbrus (I kl)
- 24 Tánassilma org Viljandi ja Varese mägede vahel (II kl)
- 25 Tánassilma org Kuudeküla ja Tánassilma küla vahel (II kl)
- 26 Viljandi linn, järv ja lähem ümbrus (I kl, võimalik rm)
- 27 Oiu küla ja Tánassilma jõe suue (II kl)
- 28 Kolga-Jaani alevik (II kl)
- 29 Lätkalu – Lalsi – Meleski maastik (II kl)

- 30 Võrtsjärve põhjakallas (II kl)
- 31 Tarvastu – Jakobimõisa maastik (I kl)
- 32 Mustla linn (I kl)
- 33 Põrga – Kärstna maastik (I kl)
- 34 Tuhalaane – Suuga – Muri maastik (II kl)
- 35 Õisu – Kaarli – Ülemõisa maastik (I kl)
- 36 Halliste org Saapakülalt Kariste järveni (II kl)
- 37 Abja-Paluoja linn (II kl)
- 38 Halliste org Abja ja Karksi-Nuia vahel (I kl, võimalik rm)
- 39 Polli mõis ja Pärsi küla (II kl)
- 40 Saviaru oja org (II kl)
- 41 Karksi-Nuia linn (II kl)
- 42 Karksi ürgorg (I kl, võimalik rm)
- 43 Ainja mäed ja paisjärv (II kl)
- 44 Majori talu (I kl)

Reservalade nimekiri aastal 2015

R1 Paenasti küla

R2 Navesti – Reegoldi maastik

R3 Epra maastik

R4 Vissuvere voored – Soosaare mõis

R5 Rebaste küla

R6 Ärna jõe org Verilaske ja Vasara vahel

R7 Auksi järv ja ümbrus

R8 Võistre järv ja ümbrus

R9 Viru järv ja ümbrus

R10 Pärsti mõis

R11 Tohvri tellisevabriku-küla

R12 Vardi maastik

R13 Pulleritsu maastik

R14 Laane ja Uia külad

R15 Sarja-Veskimäe maastik

R16 Kangru küla

R17 Penuja

R 18 Suislepa – Marjamäe – Vooru maastik

R19 Kivilõppe – Järveküla maastik

R20 Lilli – Ruhijärve maastik